

Големиот експерт за егејските линеарни писма, Е. Л. Bennett, воопшто не се сомнева во исправноста на системот. Разгледувајќи ја оваа теорија (*Minos* 27–28, 1992–3, 334–337) тој забележува дека зачудува фактот што овој нумерички систем се раширил на огромна територија по целиот Среден и Преден Исток и се употребувал во текот на 4000 години во иста форма. Тој допушта дека ваков систем за регистрирање предмети и бројки можел независно да се јави и на други места (на Далечниот Исток, Америка и др.). Во него тој гледа зародок на писмо и допушта дека таков можел да биде развојот и на егејските линеарни писма, чие потекло е сè уште нејасно. При тоа не ја исклучува можноста и на директно влијание од Месопотамија на Крит. Неоспорен факт е дека нумеричките знаци на критските писма се, речиси, идентични со оние во писмата од Месопотамија, при сè што егејските писма се јавуваат во многу понапредната фаза, зашто се и од подоцнежнo време (по околу 1400 години).

Материјата што се третира во оваа книга е специфична, но таа навлегува во мошне сериозни проблеми од интерес не само за археолози, туку и за лингвисти, историчари, културолози, па дури и на психолози. Напишана мошне прегледно и конструирана логично и убедливо, таа го привлекува вниманието на широк круг читатели. Подробните индекси на крајот го олеснуваат нејзиното користење. Технички е многу добро уредена и перфектно илустрирана со фотографии и цртежи. Пожелуваме поскоро да се комплетира и со следниот том.

П. Хр. Илиевски
 Кеј „13 ноември“, 20/11, Скопје.

JOHN CHADWICK, *Lexicographica Graeca. Contributions to the Lexicography of Ancient Greek*, Clarendon Press, Oxford 1996, VI + 343, 8°.

Ова е животно дело на авторот, плод на полвековен кондензиран филолошки опит. Книгата, која избобилува со луцидни и прогресивни идеи, е напишана со родителски грижи за помладите генерации и за напредокот на класичните студии. Таа е резултат од неговите студии на грчкиот јазик во текот на целиот негов живот. Непосреден поттик, пак, за оформување на ваков лексикографски труд му дал проектот за составување на нов *Supplement* на стандардниот *Greek-English Lexicon* од Н. G. Liddell – R. Scott – H. S. Jones (во понатамошниот текст *LSJ*), зашто е констатирано дека Суплементот на Е. А. Barber од 1968 содржи многу недостатоци. Во краткиот *Прегovor* J. Chadwick забележува дека одамна бил свесен за недостатоците и на капиталниот речник од *LSJ*, но не очекувал дека неговите напори ќе го доведат до толкав голем број на емендации. „Време е“, вели тој, „да се запре со побожното преклонување пред овој споменик и тој да се замени од речник со нова, посовремена структура“. Лексикографските принципи, врз кои треба да биде составен таквиот речник, ги има изложено мошне прегледно во *Уводот* на книгава (стр. 1–30).

Во 1980 год. Британската академија на науките прифатила научно-истражувачки проект за изработка на нов *Supplement* кон LSJ; бил образуван работен тим за таа работа, а J.Ch. – определен за раководител на проектот, веќе објавен од P. G. W. Glare во Oxford, Clarendon Press, 1996. Неговите сугестии биле прифаќани од членовите на работната група, но недостигот на простор во речниците ја исклучува дискусијата за можни сомненија и поопширна аргументација на новите предлози, кои можат да побудуваат забуна кај мнозина што со респект се однесуваат кон LSJ. Затоа сметал за потребно да даде поопширно образложение зошто не прифаќа некои објаснувања на LSJ и да ги аргументира своите емендации на овој речник, којшто се смета за стандарден во последниве 150 години.

Суплементот на Varber го оценува како аматерски и некомпетентен, недостоеен ни за LSJ, ни за оксфордската лексикографска традиција; во него се даваат непрецизни и погрешни информации. Во новиот Суплемент е вложен голем напор да се поправаат неговите грешки, но притоа се навлегло покритички и подлабоко во LSJ, каде што исто така се откриени многубројни пропусти и грешки од секаков вид. Тогаш J.Ch. дал предлог, наместо да се поправа Суплементот од 1968, да се оди кон корекции на главниот речник. Во Уводот ја излага методологијата на лексикографската работа, а во главниот дел (стр. 31–320) покажува со примери како да се поправаат грешките.

Прво J.Ch. дава автобиографски податоци за тоа како се заинтересирал за лексикографија. За време на Војната бил ангажиран со кодирање и декодирање на тајни писма, потоа, во неговата прва служба над *Oxford Latin Dictionary* увидел дека и лексикографската работа е еден вид криптографска и детективска. Кога започнала работата над новиот Супл. на LSJ, тој се послужил со поранешниот опит врз латинскиот речник. На Кембрицкиот универзитет организирал и еден семинар по лексикографија и добил широко признание дека неговите лексикографски принципи се универзални. Тие можат да се применат на секој јазик, независно дали е речникот еднојазичен или двојазичен.

Кон грчката лексикографија пристапил со голем ентузијазам. Наспроти мислењето дека е тоа макотрпна и досадна работа, тој наоѓа дека е таа многу интересна, фасцинантна. Секој збор е различен и сврзан со многубројни проблеми што треба да се решаваат. Во 1979 предложил дека треба да се ревидира целиот LSJ, но предлогот не му бил прифатен. Сепак тој настојувал Комисијата да врши ревизија на целиот речник, како што се постапувало и порано во текот на долгата историја на LSJ.

Во 1843 еден оксфордски книжар видел дека има потреба од грчко-англиски речник и ангажирал двајца способни класичари да го преведат Грчко-германскиот речник на Passow. Преведувајќи, тие вршеле и корекции. Така, дури и тој прв превод барал поправки на оригиналот. Во 1882 год. речникот доживеал 7-мо издание, а при 8-мото во 1897, неговиот текст претрпел нешто повеќе од корекции. За работа врз новиот Супл. било предложено да се ревидираат шпалтите од 8-мото издание со корекции на маргините. Но, според J.Ch. тоа би го спречило обидот да се модернизира стилот и да се преуреди структурата на речникот. Инсистирал да се ревидира целиот речник.

Потребата од ревизија на LSJ се налага и поради други причини: Овде нема етимолошки објаснувања според најновите научни сознанија. За тоа приведува пример од дефективните глаголи. Сè уште овде фигурира lemma $\epsilon\acute{\iota}\delta\omega$ за да ја поврзе аористната форма $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\nu$, а префектот

οἶδα го дава посебно и упатува на *εἶδω. Во LSJ неосновано е исклучен новогрчкиот, којшто може многу да помогне за полесно да се разбере смислата на старогрчки зборови. Според J.Ch. „најголем број од долгите статии на LSJ сега бараат повеќе отколку козметичко лекување, а многу од нив – и полна преработка“. Во многу случаи овде лексикографот мора да ги прекласира различните значења на зборот според некои усталени принципи, да елиминира значења дадени во речникот, а не се содржат во зборот, како на нпр. за ἄραιός ‘танок, тесен’, или да додава такви што се изоставени кај LSJ, како ἄνεργα ‘синџир’, ὄδε, со додатна етимологија за δεῖνα преку акузативот τόνδε ἔνα, и др.

Лексикографот не е само регистратор на значењата во зборовите, а и инвентор. Секој збор е како дрво со корен, стебло, грани ситни граничиња, а неговите значења не се изолирани, а се наоѓаат во контекст со други зборови. Неговите значења се откриваат само преку задлабочената текстолошка анализа. Авторот презел огромна и одговорна, но мошне корисна работа.

Во речникот на LSJ тој открил и т.н. „привидни зборови“, како ἦρος, кои по некаква грешка влегле некогаш во речник и механички се препишуваат во други речници, сè додека не се најде некој што има повеќе трпение да ги провери и отфрли. Микенскиот збор *e-ru-mi-ni-ja* би останал неизјаснет без Хесихиевата глоса ἐλύμνιαι·δοκοὶ ὀροφνῶναι. Но тоа не дава право во сè да му веруваме на Хесихиј. Во книгава има голем број Хесихиеви глоси поинаку прочитани и објаснети отколку во LSJ.

Познато е дека зборот живее само во фразата. Истргнат од неа, во речникот зборот умира. Меѓутоа, речникот составен според принципите на J.Ch. не само што не го умртвува зборот, туку преку хронолошкото проследување на неговите значења прави во него да се одразува животот на античките Грци. За илустрација доволно е да се одбележи семантичкиот развој на глаголот νέμω: 1. ‘снабдевање со храна, храни и штити домашни животни, ги води на пасење’, од сточарскиот живот, потоа 2. ‘прехрана на луѓе, дели дажби’ и многу други изведени и апстрактни значења, кои немаат врска со првобитното пасторално значење. Начинот на живот и обичаите на старите Грци се гледа преку значењата и на други зборови, сп. на пр. παρθένος πάσχω, λέμνω итн.

Денес лексикографската работа е олеснета со новите технички средства за електронско пребарување на местата, каде што се среќава зборот употребен во литературата. Должност на лексикографот е, меѓутоа, не само да ги регистрира механички сите примери, а со студиозен приод кон ексцерпираниот материјал да врши класирање и селекција на примерите и од нив да извлекува суштествени податоци за значењата. Таква работа може да врши само добро подготвен лексикограф, кој не прифаќа ниеден податок без да го провери сам. Методолошките принципи на лексикографската работа, изложени во Уводот, се доуточнуваат или видоизменуваат при интерпретацијата на специфични случаи во вториот дел. Како што животот не може да се вкалапи во шаблон, така и зборот не смее да се разгледува механички, а во органска поврзаност со живата фраза, сп. на пр. во интерпретацијата на ἀγαπήτός како не треба слепо да се следи историскиот принцип, а треба значењата да се уредуваат според логичниот ред (стр. 34).

Затоа авторот смета дека прв чекор на лексикографската работа е да се соберат сите примери *каде* и *како* е употребен зборот. Ексцерпција

на фрази за LSJ се врши веќе век и половина. Но сепак има уште технички дела, особено од подоцнежното време, кои не се искористени адекватно. Компјутерската техника помага за ексцерпција и класирање на материјалот, но тој треба да се доработува и подредува рачно на фиши по хронолошки ред на авторите. Вообичаено е речниците да се подредуваат врз историскиот принцип, но не смее да се занемарува и логичниот принцип, ниту, пак, тие два да имаат предимство пред корисноста. Речникот е инструмент за работа и тој мора да биде приспособен за корисниците. „Косачка за трева не е инструмент за стрижење коса, ниту обични ножици – за косење трева“, забележува Чх.

Често нагласува дека лексикографот е и криптограф. Тој мора да открива и определува значења на зборот преку контекстот. Ретко се случува зборот да има само едно значење. Полисемијата е основно правило во јазикот. Во живата употреба на зборот несвесно се шири полисемијата преку разни метафорички, еуфемични, пејоративни, фигуративни, елиптични и други специфични значења.

Констатира дека LSJ ретко дава вистинска дефиниција на значењата, почесто само ги групира англиските зборови кои служат како превод. Детективската работа на лексикографот, пак, се состои во комбинирањето на контекстуалниот клуч со етимолошкиот. Штом ќе забележи дека некој збор некаде се појавува со значење непотврдено на други места, не може а да не се посомнева во неговата исправност. А тоа бара сериозно преиспитување на текстот. При тоа, поправајќи една грешка, тој открива и други кои на ист начин го обврзуваат да врши нови проверки и на крајот да ја преработи целата статија за тој збор. Често било неопходно да се врши промена во редот на значењата кај LSJ. Од референциите на текстовите, каде што е употребен зборот, се контролира предложеното значење и кога ќе се јави несоодветност, се оди во пошироко пребарување.

Етимолошките објаснувања кај LSJ, во најголем број случаи препишани од постари изданија, денес се отфрлени. Затоа Чх. во новиот Супл. внесол резултати според стандардните современи етимолошки грчки речници на Н. Frisk (*GEW*), Р. Chantraine (*DELG*). Но во случаите на спорни етимологии внесол и свои сугестии, со цел тоа да послужи како стимул за понатамошни подобрувања.

Својот револуционерен став на настојување за ригорозна прецизност го нарекува иконоборчески. Притоа забележува дека е полесно да се оборт лажни идоли, отколку да се подигнат благородни ликови на нивно место. Изјавува дека белешките (всушност, студиите), објавени во оваа книга, не се завршени дела, а само нацрт *in usum lexicographorum*, убеден дека многу ќе им користи особено на студентите по грчка филологија.

Загрижен за судбината на класичните студии, се прашува какви треба да бидат задачите на сегашните генерации на класични филолози. Забележува дека се започнати многубројни лексикографски проекти кои не отишле подалеку од *alpha*. *Lexicon des frühgriechischen Epos* се работи врз принципи за чие довршување ќе му треба цел век, а на крајот ќе се произведе неадекватен за практична употреба речник. Концептот на *Thesaurus Linguae Graecae* се распукал, бидејќи собраниот материјал ќе биде премногу опширен и комплициран за обичниот корисник. *Diccionario Griego-Espanol*, кој го проширува својот обем додавајќи многу особни имиња, сè уште е некомплетен. Често нагласува дека речникот е инструмент

за употреба. И LSJ + Supplementum ќе претставува неподвижно тежок речник. Затоа предлага главниот речник да се чува во електронски машини, каде што ќе можат лесно да се прават добавки и корекции, а преку IBYCUS ќе може да се консултира и на растојание. Во таков случај нема потреба од ограничување на неговиот обем.

Ја истакнува многустраната корисност од речници во помал обем. Ќе има секогаш корисници чии потреби се различни и затоа треба да се издаваат специјализирани речници за посебни цели. Класичарите се заинтересирани најмногу за еп, лирика, атичка трагедија, оратори и сл., а студентите по теологија – за LXX и NT. Релативно е лесно да се редуцира обемот на еден добар опширен речник, но не може да се направи добар краток речник од лош опширен. Затоа тој настојува да се изврши темелна ревизија на LSJ.

Нагласува дека малиот Liddel *Lexicon* од 1889, изработен врз 7-мото издание со мали додатоци, е застарен. Наоѓа дека еден добар речник за главните класични автори ќе биде покористен за изучување на старогрчкиот, отколку цела дузина супленти, thesauri и други енциклопедиски речници. Белешките во оваа книга пружаат рамки и модел за семантички истражувања на следбениците. Лексикографијата не е и не може да биде дело само на еден човек. Таа бара соработка на поголем тим, чии соработници ќе се раководат од исти принципи и методи. Денес, во векот на техниката, големите проекти за старогрчкиот се фрлени на заден план. Затоа, препорачува, класичарите да се концентрираат на мали и практични проекти кои можат да се реализираат за покусо време. Независно каква ќе биде иднината, тој се надева дека неговите белешки ќе послужат како стимул за идна работа не само на грчки речници, а на такви и од други јазици. Својата лексикографска методологија ја завршува со зборови на Епихарм, со кои и почна: Νάφε καὶ μέμνασ' ἄπιστεῖν.

Во главниот дел на околу 300 страници е изложена семантичката интерпретација на 83 основни збора, а покрај нив се појаснуваат уште толку други зборови. Нивните значења се откриваат, проверуваат и дефинираат преку текстовите каде што се среќаваат. За таа цел се цитирани и проанализирани преку 2000 цитати, повеќето од нив доста опширни. Кога ќе забележи дека за некој збор во LSJ му се дава погрешно значење, или му се припишува такво какво што тој не содржи (сп. ἀραίος), авторот се впушта во систематско претресување на сите места каде што се среќава зборот и, откако длабоко ќе вникне во нивната смисла, ја коригира грешката и го дефинира точното значење. Потребна е, навистина, голема компетентност на лексикографот за да може од сите места каде што се јавува зборот, да ги извлече неговите главни и изведени значења. Едновремено овде се врши корекција на грешките како во Suppl. 68, така и во главниот речник на LSJ. На крајот од интерпретацијата, речиси, за секој збор дава резиме на неговите значења според хронолошкиот развој и логичниот ред. Зборовите во книгава се подредени по азбучен ред. Без да навлегуваме во подробности, овде само ќе спомнеме некои од нив, групирани според видот на недостатоците во LSJ и Suppl. 68.

Во најголем број случаи белешките се однесуваат само за еден дел од статијата во LSJ, или Supl. 68, но има доста и такви, каде што е преработена целата статија. Обемот на белешките е различен. Некои се кратки, на пр. за ἀρούριος, ἀτεχνός, ἡμέτερος, δβδη и др., а повеќето опширни, некои други и преку 10 страни, но во сите се решаваат важни

проблеми. Со полна компетентност овде се третираат не само лингвистички прашања, а и такви од разни други области, како биолошки науки, логика, социологија, медицина, земјоделие, сточарство, морепловство, занаетчиство и др. Овде е одразена широката ерудиција на авторот и неговиот извонредно сериозен приод кон решавање различни проблеми.

Авторот, како ретко кој, суверено се движи низ материјата на грчкиот јазик од сите епохи на неговата долга историја (почнувајќи од микенската, па до наше време) како на компаративен индоевропски, така и на внатрешен дијалектен план (сп. μένος, ἄντομος, ἀργύριος). Откривајќи ги значењата на зборот, патем тој решава и многу други, фонолошки, морфолошки и зборообразувачки специфичности, сп. на пр. ἄσσηκονικτεῖ, врежан на еден тег од Олимпија со лаконска азбука од VI век пред Хр., објаснет со ἄκοντι во Супл. 68, а од Ch. – како изведенка од лаконската форма *σκόνιξ, σκόνικος ‘прашинка’, со анализа на сите детали. Во врска со ἐξῆς, ἐξείης, забележува дека сите зборови што означуваат аспект на *peg*, имаат трипартитно делење на значењата: простор, време и следење во апстрактна смисла, а тој принцип не е секогаш спазен кај LSJ. Во интерпретацијата и на други зборови укажува дека треба да се тргнува од физичкото значење и потоа да се оди кон апстрактното, сп. ἐκτός. За Lemma-та ἐλύς, одбележена во Супл. од 1968 ‘со сомнително значење’, а отфрлена во новиот Супл., овде се објаснети причините со убедливи аргументи од грчката палеографија и дијалектологија зошто е сторено тоа. На ист начин е изоставена и именката ὄβδη од ὄβη ‘на доглед’, а на негово место е внесен адвербот εἰσόβδην.

Кај голем број зборови се прегрупираани значењата од LSJ, како за ἄμαχος, διαβάλλω, ἐκτός, ζῆλος, κεφαλή, κινέω, νέμω, σταθμός, ψυχή и др., според принципите изложени во Уводот. Најмногу белешки кон зборовите претставуваат корекции на извесни пропусти или погрешни објаснувања кај LSJ. Во интерпретацијата на βάπτω се укажува на опасноста од преведување на значењата, како што често се прави во LSJ, наместо да се даваат кратки дефиниции, сп. ἄχυρον, βαρύς : ὄξυς, βινέω : ὄπνιω, γαμέω, потоа, γλεῦκος (dulcis), θυμός, ἱερός : ὀσιος, πάσχω, πέμπω, ῥέω, τόπος, τρώω, τυφλός, ὕβρις, ὕπομονή. Како што спомнавме, тој дава емендации и на Хесихиеви глоси, сп. на пр. ἐνδαής, кое тој го чита ἐνδαεῖ, поврзувајќи го со δαβελός, δάλος, Λάκωνες.

Вршејќи корекции на значењата, предложени во LSJ или Супл. 68, како што спомнавме, тој решава и многубројни други јазични прашања. Во белешките за γερός и ἡμέτερος тој го проследува изговорот на одделни гласови од античко време до денес. Забележува дека уште во II век пред Хр. изговорот на γερός и ἱερός бил сличен. Графијата, пак ἡμέτερος во *P. Oxy. Hells.* 49.12, наместо ἡμέτερος, укажува дека во III век веќе бил започнат развојот на новогрчките заменски форми ἐμεῖς наспроти ἐμέ и ἐσεῖς, наспроти σέ, а можеби веќе и ἐσέ.

Ги објаснува новододадените леми во новиот Суплемент, како ἄνεμμα (*IG* 2². 1544.24) од IV век пред Хр. ‘(сребрен) синцир’, ἡμικτάνιον, ἡμιοκτάνιον (не е сигурно дали се тоа варијанти од иста мерка, или два различни збора од ект-шест, или окт-осум), а тука има и други проблеми околу завршокот -ανιον, кои се оставени без дефинитивно решение. Сличен е и зборот τραχαίσις (од *P. Oxy.* 2728, во едно писмо од III/IV век), за кој Ch. смета дека е еквивалент на τραχεσί, соодветно на латинското *asper*.

Интересни емендации прави во називи за куинска посатка: $\rho\acute{\alpha}\gamma\alpha\nu\omicron\nu$, $\iota\pi\nu\acute{\omicron}\varsigma$ 'печка', сп. мик. *i-po-no /ipnos/*, $\kappa\alpha\rho\chi\eta\sigma\tau\iota\omicron\nu$ 'чаша', но и 'труп од лаѓа'. Ке се запреме само на првиот. На еден бојотски натпис од IV век пред Хр. (SEG 24. 361) меѓу називите на куински садови: $\acute{\upsilon}\delta\rho\iota\alpha\iota$, $\sigma\tau\acute{\alpha}\mu\nu\omicron\iota$, $\phi\acute{\iota}\acute{\alpha}\lambda\alpha$, спомнати се и $\rho\acute{\alpha}\gamma\alpha\nu\omega$ $\delta\acute{\upsilon}\omega$ 'два вагана'. Бидејќи на почетната дигама не ѝ е определено место во LSJ, зборот е даден како $\eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$, $\tau\acute{o}$, за јон. $\tau\eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$ (Апасг. 26). Називот $\tau\eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$ 'тава', позајмен уште во старословенскиот тигань, е почесто познат и под формата $\tau\acute{\alpha}\gamma\eta\nu\omicron\nu$. Според досегашните објаснувања тој бил добиен со погрешно делење од τ' $\eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$, како $\nu\eta\delta\upsilon\mu\omicron\varsigma < \acute{\epsilon}\chi\epsilon\nu$ $\eta\delta\iota\mu\omicron\varsigma$ (Schwyzer, *Gramm.* I, 413). J. Ch. овде гледа контаминација од два збора со слично значење: $\rho\acute{\alpha}\gamma\alpha\nu\omicron\nu > \eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$ и $\tau\acute{\alpha}\gamma\eta\nu\omicron\nu > \tau\eta\gamma\alpha\nu\omicron\nu$, кое ги изместило претходните две форми и се сочувало до денес во новогрчкиот деминутив $\tau\eta\gamma\acute{\alpha}\nu\iota$. Забележително е дека во новогрчкиот е познат уште еден деминутив, $\beta\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu\iota$, со варијанта $\beta\alpha\gamma\acute{\epsilon}\nu\iota$, а во балканските словенски јазици *ваѓан*, *ваѓанка*. Називот *ваѓан* во западна Македонија, пак, е познат не само како поголем сад, супник, со волумен од околу 1.50-2 л., туку и како мерка за суви материи со волумен, една десетина од *куџел*.

Зборот $\eta\rho\upsilon\varsigma$ во LSJ е преземен од P. Kretschmer, кој објави во *Glotta* 15 (1927), 306-7, неколку надгробни натписи од Мирсала на Сицилија. Според него натписите потекнуваат од II век пред Хр., но Ch., врз основа на графичките особености, смета дека се од подоцнежното време. За мажи овде е употребена формулата $\eta\rho\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{\omicron}\varsigma$, а за жени $\eta\rho\upsilon\varsigma$ $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\acute{\alpha}$. Тоа му даде основ на Kretschmer да заклучи дека $\eta\rho\omega\varsigma$ е од $*\eta\rho\omega\upsilon\varsigma$ и реконструира генитивска форма $*\eta\rho\omicron\varsigma$, а номинативот за ж.р. гласел $\eta\rho\upsilon\varsigma$ или $\eta\rho\acute{\omicron}\varsigma$. Ова објаснување влезе не само во LSJ, туку и во сите старогрчки елементарни и историски граматика, а имено дека оваа именка била од дифтоншка $-\omega\phi-$ основа. Меѓутоа, во микенскиот, каде што се чува дигмата во сите позиции, е документирана формата *ti-ri-se-ro-e /trishērōeil*, дат. синг., каде што отсутува елементот υ . Нема сомнение дека етимологијата на зборот не содржи дигама. J. Ch. ја прифаќа интерпретацијата на V. Pisani (*Ist. Lomb.* 73, 1939/40, 490) дека дифтонгот $-\omega\iota-$ од $\eta\rho\omega\acute{\iota}\varsigma$ за ж.р. се упростил во $-oi-$, а ова можело да се предава според изговорот и со υ . Така, објаснувањето за $\eta\rho\upsilon\varsigma$ како форма за ж.р. треба да отпадне.

*

Како што големите поети немаат потреба да бараат некои посебни теми за да ги воспеваат, а „до што и да се допрат, станува поезија“, така и големите лингвисти, поскоро филозофи, не бараат специјално големи и значајни предмети, а длабоко вникнуваат и во зборови за незнатни работи. И. J.Ch. не пишува само за зборови од широки фамилии, како $\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\omega$, $\iota\epsilon\rho\acute{\omicron}\varsigma$, $\nu\acute{\epsilon}\mu\omega$, а и за малузначни работи, како: *прашина* ($\sigma\kappa\acute{\omicron}\nu\eta$), *алева* ($\acute{\alpha}\chi\upsilon\rho\omicron\nu$). На општопознати сврзници и партикули, како η , η , $\pi\acute{\epsilon}\rho$, за кои ретко кој ќе сака да консултира големи речници, тој им посветува долги статии (за η – 10 страници), со многу нови податоци. Кај него нема малуважни работи. Сè е достоинствено за сериозен научен интерес.

Гореизложеното е само капка од обилниот извор на инспиративни идеи, ситни трошки од богатата трпеза поставена пред читателот. Убава напишаната книга со многубројни интересни реалии, изложени просто

есеистички, изгледа лесна за читање. Меѓутоа, нејзината енциклопедиска содржина го привлекува читателот да се враќа често на неа, а при секое препрочитување тој открива сè повеќе нови нешта и видувања. Секоја белешка е посебен предмет со специфична проблематика. На прв поглед сува, лингвистичка материја, но обработена со висока стручност и широка ерудиција, таа просто го фасцинира читателот. Книгата е наменета пред сè за класични филолози, но изложените овде методолошки принципи за составување речник се универзални и интересни за лексикографи и од други филологии. Оваа книга заслужува да се најде на челно место во секоја библиотека.

П. Хр. Илиевски

Кеј „13 ноември“, 20/11, Скопје.

BARBARA FEICHTINGER, *Apostolae apostolorum – Frauenaskese als Befreiung und Zwang bei Hieronymus. Studien zur klassischen Philologie* Bd. 94. Verlag Peter Lang, Frankfurt a.M. 1995. 372 Seiten.

Es gibt unter den lateinischen Kirchenvätern kaum einen, der in den letzten Dezennien so im Mittelpunkt der Forschung steht wie Hieronymus. Hieronymus als Bibelübersetzer, Hieronymus als Begründer der Übersetzungskunst, als Pionier der Bibelexegese, als Polyglott und Sprachwissenschaftler, als Polemiker, als graue Eminenz, der in Fragen der Rechtgläubigkeit und Ketzerei entscheidet, Hieronymus als Begründer des Asketik, der durch seine Ideale der Jungfräulichkeit und Enthaltbarkeit christliche Lehre von den Geschlechtsbeziehungen durch Jahrhunderte entscheidend beeinflusst habe. Vor allem der Darstellung des letzten ist das umfangreiche, 372 Seiten umfassende Buch von Barbara Feichtinger gewidmet, das aus einer Habilitationsschrift entstanden ist, die im J. 1994 der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Salzburg vorgelegt worden ist.

Gleich in der Einleitung (S. 1–12) werden die Absichten, Ziele und Forschungsmethoden der Abhandlung programmatisch klargestellt, so daß man daraus schon das Gesamtfazit der Abhandlung (und auch ihre „Stimmung“) im voraus ahnen kann: Das Buch gibt Nachricht „von einem ehrgeizigen Mann, der in rigoroser Askese der *Welt* entsagte und doch nie ganz von den Werten, Normen und Eitelkeiten dieser *Welt* loskam, sondern von der Wüste aus Rom zu beeinflussen suchte; einem Mann, der in seiner asketischen Abkehr von der Frau nicht nur den größten Teil seines Lebens in der Gesellschaft von Frauen verbrachte, sondern auch der geistigen Auseinandersetzung mit ihnen sehr viel Zeit widmete“ (S. 2). Und noch mehr als von diesem Mann untersucht das Buch das Leben der eben erwähnten „Frauen, die ihre Familien und ihre Heimat verließen, ihre gesellschaftliche Stellung aufgaben und ihren Besitz verschenkten, um ihr Leben der radikalen Nachfolge Christi in asketischer Enthaltbarkeit und Armut zu verbringen...“

Nach der erwähnten Einleitung wird zunächst das Leben von Hieronymus kurz skizziert, vor allem im Sinne „eines Lebens für die Askese“. Unter den